

19. MASIA I VENDA DE PLA DEL POU

Fig. 1: Situació de la venda i de la masia en el plànol

Nota: Reproduït de *Plano de la situación de la antigua Venta del Plá del Pou*, 2017, Apuntes de Paterna. Publicat amb el permís de F. Martínez.

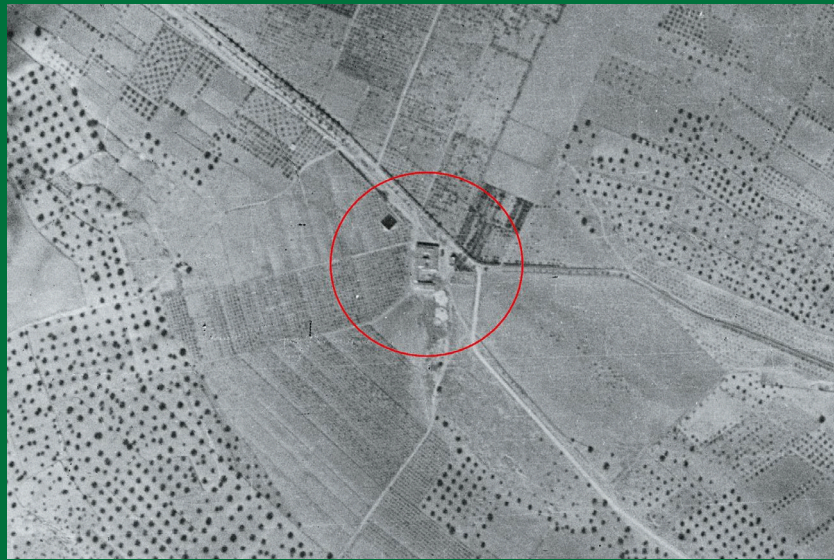

Fig. 2: Situació aproximada de la desapareguda Masia de Pla del Pou en el mapa.

Nota: Reproduït de *Vol fotogramètric de l'any 1945-1947 Amèrica sèrie A.*, 1945a, Centre Cartogràfic i Fotogràfic (CECAF). Ejército del aire. Ministerio de Defensa. CC BY 4.0.

COORDENADES: *latitud 39.551936, longitud -0.486879*

La Masia i la Venda de Pla del Pou són dues edificacions diferenciades que comparteixen nom i proximitat. La masia estava situada a la dreta de la Sendera Reial, nomenada després Camí Reial de Llíria a València, en la confluència del camí de Paterna, a l'est de l'Eliana. La venda es trobava entre la masia i l'actual poble de Sant Antoni de Benaixeve.

DESAPAREGUDES

LA MASIA DE PLA DEL POU

La masia es trobava a la part alta de la Llo-ma del Secà, envoltada pel camí del barranc Fondo. Confrontava al sud amb la *Masia del Plantío*; al nord-est amb el terme de Bétera; al nord amb la Poble de Vallbona i la *Masia del Boticari* –o *Sant Antoni*– i al sud-oest amb la partida del Pla de la Paella de l'Eliana, seguint el camí de Riba-roja a Bétera.

En l'actualitat, les terres on es localitzava pertanyen al terme municipal de Sant Antoni de Benaixeve.

Enfront de la masia hi havia un xicotet estany i a l'altre costat del camí –avui autovia– es troba la partida del Fons del Pla del Pou, que eren les seues millors terres.

Al fons hi havia una sima que, amb fortes pluges, drenava tota aquesta partida, amb tanta força que arrossegava les garbes de sarment senceres. Arribaren a fer-se proves d'hidrogeologia càrstica o traçadors artificials amb colorants que demostraren l'eixida de l'aigua que arribava fins a Massarrojos.

Aquesta gran finca era cultivada per les famílies que hi vivien i per llauradors de l'Eliana, que hi treballaven a jornal per a sembrar i recol·lectar les collites.

Potser les notícies més antigues que tenim de la masia són de l'any 1539, quan es va traçar el primitiu carril o Camí Reial d'Aragó per a facilitar el lliurament del blat a València. La ruta, partint de Marxalenes, creuava Beniferri, la Coma de Paterna i passava per la Masia del Pla del Pou i acabava a Lliria per la partida de Benialí, tal com es constata en la premsa de l'any 1933. (Edetanus)

En 1788 el geògraf Tomás López de Vargas Machuca assenyala la masia al *Mapa Geogràfic del Reyno de Valencia*, on figura amb el nom de Pla del Pou, però, en descriure-la,

Fig. 3: La masia del Pla del Pou es trobava, aproximadament, al lloc on es va construir la discoteca Arabesco, també desapareguda i de la qual es conserva una part de l'edifici com a recordatori [Fotografia], 2023, Arxiu del CEL.

en castellanitza el nom i diu: «Llano del Pozo, por donde pasa el camino de Liria, dista 3 cuartos». (Castañeda, 1920)

Part de les terres es posaren a la venda; aquesta venda es va anunciar a la premsa de 1795:

Quien quisiere comprar 15 cahizadas de tierra de secano, plantadas de algarrobos y olivos, sita en el Plá del Pou; si gusta tratar de ajuste acuda a la calle del Milagro, número 25. (Correo Mercantil de España y sus Indias, p.8)

Pascual Madoz (1845-1850g.) afegí més dades sobre la masia en referir-se a Paterna i apuntar, entre altres coses, que tenia dues ermites anomenades «Llano del Pozo de La Virgen» i «Santo Cristo» (p.718).

Els robatoris i la inseguretat que es produïen en molts camins del país durant la sego-

na meitat del segle XIX també els pateixen els veïns dels nostres territoris. Així es va documentar en la premsa de 1853, amb el relat de l'assalt protagonitzat per un grup de lladres, pròxim al Pla del Pou:

En Benaguacil se lamentan de los muchos robos que se cometen en los caminos de aquel país. He aquí lo que nos dice con este motivo nuestro correspondal:

Si no se refuerza el corto e infatigable destacamento de guardia civil de Liria, será imposible que pueda sufrir tantas fatigas, pues es muy dilatada la circunferencia de terreno que recorre, y las cuadrillas de ladrones se hacen más numerosas cada día. En la tarde del viernes último en el trayecto del nuevo camino que media de Burjasot al Plá del Pou, salieron diez ó doce ladrones armados, y despues de haber robado á varios viajeros tuvieron el atrevimiento de asaltar el coche-diligencia. No lograron su intento, pero dieron una muestra de temeridad, que hasta ahora no habían intentado. Un joven de ésta pudo librarse de ser robado por la prontitud con que se asió á la portezuela del coche, pues un ladrón ya le quitaba la manta, en donde llevaba envueltos unos veinte duros.

Tal es la inseguridad que reina en el camino de esta ciudad á Chelva, escusándonos de manifestar, que los caminos de Ribarroja á Valencia, Paterna y Bétera no se hallan en mejor estado. (El Clamor Público, 1853, p.3)

Per aquests anys, la Masia de Pla del Pou apareix referenciada en el *Nomenclátor ... de España* (1863-1871i) on figura: «Paterna, Pla del Pou o Llano del Pozo, caserío a una dis-

tancia de su ayuntamiento de 8,5 kilómetros, de dos plantas de edificio, total de viviendas dos» (p.984).

També en el *Nomenclátor* d'1 de gener de 1888, en relació a Paterna, s'escriu: «Pla del Pou, venta y casa, edificios de dos plantas, dos, total edificios dos, población al 31 de diciembre de 1887, 9 de hecho y 9 de derecho». (Instituto Geográfico y Estadístico, 1892 – 1895d, p.1447)

A finals del segle XIX, el naturalista valencià Antonio José de Cavanilles escribia:

Tiene Paterna más de una hora de término entre el río y Godella y dos desde Benimámet hasta más allá del Llano del Pozo, la mayor parte secano, pero fértil y excelente para algarrobos, olivos y viña. (Lacarra, Sanchez y Jarque, 1996, p.142).

Arribats al segle XX, es publicà la notícia de la inauguració d'un trinquet a Catarroja, amb la participació d'algun veí resident a la masia del Pla del Pou:

El domingo próximo, 8 del actual, se inaugurará en Catarroja el trinquete «Moderno» con dos brillantes partidos, en los que tomarán parte los afamados pelotaris Juan de la Eliana, Francisco de Bétera y Manero de Olocau, contra Coll de Almazareta, Cabo de Benaguacil y Fabat de Plá del Pou.

Los partidos, empezarán á las ocho de la mañana y á las cuatro de la tarde y serán á largas y á galocha. (El Pueblo, 1907, p.2)

L'apunt del *Nomenclátor Geográfico Eclesiástico de los Pueblos y Diócesis de Valencia* (Sanchis y Sivera, 1922b), en referir-se a Paterna, descriu l'existència de dues ermites en honor del Crist del Salvador i de la Mare de

Déu del Rosari. Com hem vist adés, Madoz ja nomenava l'existència de dues ermites: «Llano del Pozo de La Virgen» i «Santo Cristo».

L'estada que el bisbe auxiliar de la diòcesi de València va realitzar a Lliria en 1934 va ser recollida per la premsa en una notícia que assenyalava la possible visita del prelat al Pla del Pou:

Según anunciamos, el martes llegó a Liria el señor Obispo auxiliar de la diócesis Valentina, siendo recibido en el atrio del templo arciprestal por el clero liriano, con cruz alzada y bajo palio penetró al interior, donde admiró las obras de arte, y desde el púlpito usó de la palabra muy elocuentemente.

LA VENDA O TAVERNA DE PLA DEL POU

Dins d'aquesta propietat es trobava l'hostal o venda del Pla del Pou, localitzada a la part dreta, un poc més cap a Lliria, prop al camí, en la part alta de la partida del Fons. Fins a l'any 1945 era una parada per a pernoctar els traïners i viatgers que es dirigien cap als pobles pròxims. En el seu interior, en una xicoteta barra, es podien prendre uns vins i proveir-se de les fruites pròpies del terreny.

En aquest any de 1945 la va adquirir el senyor **Francisco Roig**, natural de Paterna, passant a ser des d'aleshores una casa de camp on guardava el seu ramat. Aquest fou l'últim propietari de la Venda del Pla del Pou, que acabà convertida en refugi de ramat. (Martínez, 2017a)

La senyora Vicenta Navarro Camps, viuda i veïna de l'Eliana, es va casar amb l'amo d'aquesta venda en les primeres dècades del segle XX.

Ayer por la mañana se celebró misa de Comunión y se confirmaron 1.466 niños de ambos sexos.

Para hoy anunció su visita a Benaguacil y mañana visitará Ribarroja y tal vez el Plá del Pou; el sábado efectuará la visita de Puebla y de La Eliana. (Las Provincias, 1934, p.7)

Amb motiu de la creació del nou poblat de Sant Antoni de Benaixeve, de la mateixa manera que va ocórrer amb algunes masies de l'Eliana (vegeu *Masia del Ventorrillo*) es va autoritzar en 1946 a l'Institut de Colonització l'adquisició de les finques de Sant Antoni i la Masia del Pla del Pou, provocant així la desaparició de la masia (La Hoja del Lunes).

Fig. 4: El senyor Francisco Roig, últim propietari de la Venda de Pla del Pou.

Nota: Reproduït de *F. Roig último dueño de la Venta del Pla del Pou* [Fotografia], de Juan Bordas, 1996, Apuntes de Paterna. Publicat amb el permís de F. Martínez.

Fig. 5: La venda o taverna del Pla del Pou.

Nota: Reproduït de *Venta del Plá del Pou* [Fotografia], de V. Cardona, 1962, Apuntes de Paterna. Publicat amb el permís de F. Martínez.

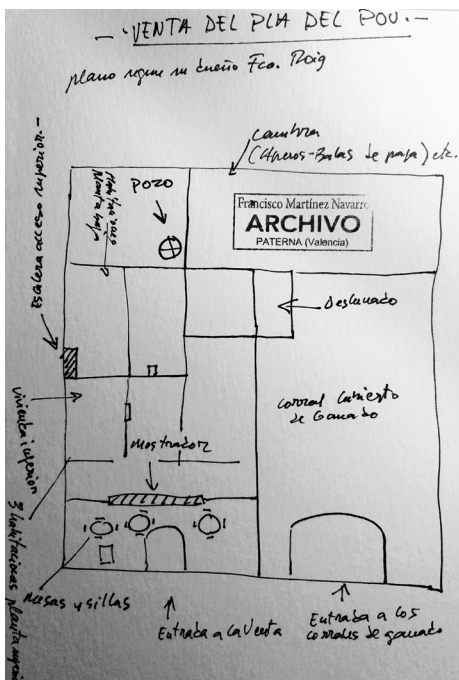

Fig. 6: Plànol de la Venda de Pla del Pou, segons el Sr. Francisco Roig.

Nota: Reproduït de *Venta del Pla del Pou* [Plano según su dueño], de F. Roig, 2010, Apuntes de Paterna Publicat amb el permís de F. Martínez.

Aquest establiment tingué un cert protagonisme en el desenvolupament de la primera Guerra Carlina, amb un esdeveniment ocorregut el 29 de març de 1837 quan la columna de l'exèrcit isabelí, que havia eixit de Lliria sota el manament del coronel Mariano Pérez de los Cobos, feu una aturada a la venda del Pla del Pou. Aquest fet fou relatat amb posterioritat per la premsa en un article referit als actes més terribles del general carlí, Ramon Cabrera, conegut com *el Tigre del Maestrat*, ocorreguts al poble de Burjassot.

L'avançada carlina va atacar la columna isabelina a l'eixida de Burjassot, al Pla del Pou, i els liberals van córrer a refugiar-se a Burjassot, moment en què el gros dels carlins van eixir al seu encontre, encerclant-los i fent presoners tots els membres de la infanteria, mentre que l'escassa cavalleria pogué fugir.

Ramon Cabrera s'hi trobava a prop, pels pobles limítrofs; en arribar a l'Eliana, per for-

tuna per a les tropes liberals, no es va assabentar d'aquesta aturada en la venda, així que continuà el seu avanç entre oliveres, vinyes i garroferes.

Un article de 1890 descriu així la situació:

La imprevisión del coronel Cobos, que no contento con no tener avanzadas y vigías en su retaguardia, había dispuesto que la infantería limpiara el armamento, costó la vida á muchos valientes.

Sin darles tiempo Cabrera para armar los fusiles, organizarse y resistir el ataque, se lanzó sobre ellos, acuchilló á los 35 ginetes[sic] que llevaba nuestra columna, y se desbandaron las fuerzas y escaparon dispersas hacia Valencia.

En unas cuevas en donde se extrae la tierra de fregar, dos kilómetros al Noroeste de Burjasot, lograron ocultarse más de cincuenta soldados y algunos oficiales, pero el grueso de la columna cayó prisionero, y los oficiales y sargentos, por el alevoso crimen de servir en el ejército de su patria, fueron condenados por el Tigre a ser pasados por las armas. (El Liberal, p.1)

Els soldats presoners els va encaminar a Cantavella (Terol), on molts d'ells morien de fam i patiment, però als quaranta-sis caps, oficials, cadets i sergents, els va fer afusellar aquella mateixa vesprada.

Entrat ja el segle XIX trobem una referència de la venda del Pou de 1850 relacionada amb els treballs d'empedrament de la carretera de València a Llíria que ja s'havien iniciat en aquells anys, indicant que «els treballs anaven a bon ritme». (F.G., p.3)

Fig. 7: El general carlí, Ramon Cabrera, «el Tigre del Maestrat».

Nota: Reproduït d'Archivo: Cabrera-Calbo1.jpg, [Fotografia], de D. Calbo y R. de Castro, 1845, Wikimedia Commons. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cabrera-Calbo1.jpg>
Usuari: Cornava © España.

L'empedrament de la carretera continuà sent notícia també en 1857. El periòdic *La Corona* també es feu ressò de l'existència de la masia en informar de la conclusió del tram de carretera entre Benissanó i la Pobla de Vallbona, en la carretera de Llíria, «está muy adelantado el tramo de la misma Puebla á la venta del Pla del Pou» (Tell, p.4), indicant al mateix temps que els treballs en aquesta construcció continuaven.

Aquesta venda va desaparèixer a causa de l'eixamplament de la pista d'Ademús.

EL SENYOR SALVADOR OLIAG CANET

En aquesta segona meitat del segle XIX trobem com a propietari de l'heretat i de l'hostal del Pla del Pou el senyor **Salvador Oliag Canet** (1858-1865), un important propietari rústic de València, fill dels senyors Salvador Oliag Rosell i de Vicenta Canet Cerís, filla aquesta última del senyor Estanislau Canet Longàs i de la senyora Lluïsa Cerís.

Es va casar en primeres núpcies amb la senyora Desamparados Navarrete Peris-Perdiguer, nascuda el 9 de maig de 1817 i morta el 12 de maig de 1852. Ella era filla de Manuel Navarrete Rezabal, I marquès de Tremolar, i de Pascuala Peris-Perdiguer Mallent. Del matrimoni entre Salvador Oliag i Desamparados Navarrete nasqué una filla, Mercedes Oliag Navarrete, que es va casar amb José Gascó Echeveste.

En enviudar, el senyor Salvador Oliag tornà a casar-se amb la senyora Oliag (el nom de la qual ignorem) amb qui tingué dos fills: Rafael i Manuel Oliag Oliag. El fill major, Rafael, es va casar amb la senyora Juana Cáceres i morí el 12 de gener de 1919. El segon fill, Manuel, es va casar en primeres núpcies amb la senyora Vicenta Moroder Alamar, que va morir el 4 de novembre de 1894; tingueren una filla, Desamparados Oliag Moroder, casada amb el senyor Ignacio de la Cuadra Mas el dia 3 de juliol de 1913. En segones núpcies, el senyor Manuel Oliag es casà el 8 de juny de 1902 amb la senyora María Concepción Giner Guillot de la que tingué en 1912 a Manuel Oliag Giner.

Tornem al propietari inicial, senyor Salvador Oliag Canet. Les seues propietats venen de l'acumulació de propietats agràries que arranquen, com a mínim, al segle XVIII. Ell va

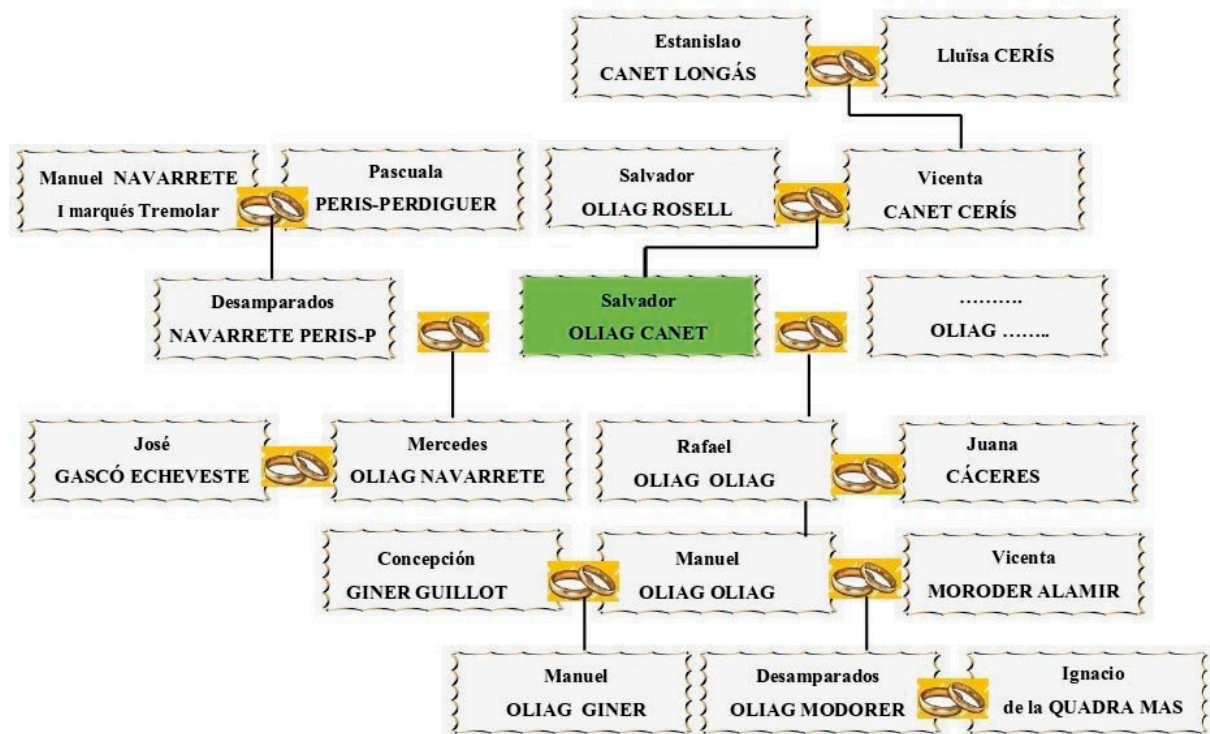

Fig. 8: Arbre Genealògic de la família Oliag, de V. Rubio i V. Córcoles, 2021, Arxiu del CEL.

seguir el costum de l'època, practicada per la burgesia valenciana –com feien totes les burgesies europees de l'Antic Règim– d'invertir les rendes obtingudes pels seus assumptes mercantils a la compra de terres, especialment en l'àrea territorial pròxima a la seua residència, zona on es practicava una agricultura intensiva de gran rendiment.

El senyor Salvador Oliag conreava, segons la documentació consultada, 2.347 fanecades en règim d'arrendament, independentment d'altres que, potser, explotara de forma directa. Entre aquestes propietats figuren 11,25 fanecades a Lliria, 52,17 a la Pobla de Vallbona i una sola explotació de 1.200 fanecades de secà corresponent a l'heretat i hostal del Pla del Pou, que ja era famosa per l'episodi relacionat amb la Guerra Carlina. Aquesta heretat, bàsicament de secà, afecta la proporció de terres de les quals era propietari, però si l'exceptuem, el predomini de les terres de regadiu era absolut, amb quasi 1.000 fanecades de terres d'alt rendiment.

Eren característiques dels seus arrendaments l'escàs dinamisme dels preus i l'estabilitat dels arrendataris, típic per altra part en la zona de l'Horta.

El senyor Oliag dirigia de forma prou personal el seu patrimoni agrari, no responent al prototip de rendista desfaenat. Ben al contrari, es mostrava molt interessat per l'agronomia, la tècnica i les matemàtiques, intentant introduir el sistema mètric en les medicions, enfront dels sistemes tradicionals de mesura, tal com ha deixat manifest en alguns dels plànols realitzats per ell mateix.

També es mostrava preocupat per l'obtenció de l'aigua per a reg de les terres. En un dels

seus projectes s'observa el càlcul de les dimensions d'una bassa per a regar una superfície de 182,25 m²; en un altre estima els metres cúbics necessaris per tal de regar una fanecada i una cafissada. I, sobretot, el seu interès per la construcció d'un molí de vent que ha deixat recollit en un extens expedient.

Tot i que no en tenim una evidència plena, és molt possible que construïra un molí de vent que moguera una sénia en el Pla del Pou. Per tal de fer-ho, va reunir alguna documentació, com ara, dos extensos fullets de fabricants. Un d'aquests era el de *Kewanee Automatic Soil Wheel Windmill Company*, amb seu social al número 35 de Broadway (Nova York), i l'altre de la firma alemanya *Bergmann & Schlee de Halle*. Amb aquests materials i la informació que li va facilitar un constructor barceloní, Josep Vidal, portà a cap un projecte extens i complicat, que inclou un nombrós conjunt de plànols amb solucions mecàniques alternatives, alguns càlculs i un model a escala construït en cartó. No hi ha evidència que el motor eòlic s'arribara a construir, però alguns dels plànols van acotats i porten indicació de materials; una carta de Josep Vidal sembla indicar que el molí anava destinat a instal·lar-se al Pla del Pou.

La masia estigué arrendada per tot el període per 10.500 reals, possiblement a un personatge que podria assimilar-se a un gran arrendatari i que, presumiblement, l'explotaria de forma capitalista per mitjà de jornalers.

Els fills que Salvador Oliag tingué en el segon matrimoni, Manuel i Rafael Oliag i Oliag, s'ocuparen del gravamen que patiren la major part de les propietats del pare (Ardit, 1992).

EL PLA DEL POU EN LA LITERATURA POPULAR

El lingüista i religiós Joaquim Martí Gadea va fer una recreació del Pla del Pou en una de les seues obres afegint també els versos que s'hi acompanyen:

El pla del pou és bonico
enmig d'aquell sequeral,
però lo que no té preu
és el seu ric manantial

Per a continuar amb la següent descripció:

El Pla del Pou és una àmplia zona situada entre el Camp de Túria i L'Horta. Toca els municipis de Paterna, Bétera, l'Eliana, la Pobla i, sobretot, la nova vila de San Antoni de Benaixeve, situada al bell mig d'aquest pla de secà. Diu Martí Gadea: Està en lo camí de València a Lliria, prop de les Ventas de la Pobla. I se li dóna eixe nom perquè enmig d'ell, a la vora de la carretera, hi ha una gran Masà, en oratori, i un pou antic i molt abundant d'aigua fresca com una rosa, davant la porta, ahon tots els que passen se paren a beure. El siti és ample i pintoresc, encara que sec per tots els costats, però està plantat d'oliveres i vinyes. [...] En eixe pla afo-silà Cabrera als lliberals que féu prisoners en Burjassot, per haver-li mort a sa mare en Tortosa. (Martí Gadea, 1906, como se citó en Domínguez, et al., 2010a, p.245).

Més llarga és la referència apareguda en 1914 en el periòdic «La Correspondencia de Valencia» en relatar la popular romeria del dia de Sant Miquel de Lliria i fer al·lusió a la masia del Pla del Pou, on les famílies s'aturaven a descansar i esmorzar:

El hermoso tiempo reinante ha favorecido hoy la tradicional romería á San Miguel de Liria, siendo muchas las familias que en los primeros trenes de la mañana se han trasladado á la ciudad del Arcángel.

Con el establecimiento de las dos vías férreas que, como es sabido, ponen en comunicación á Valencia con Liria, la popular romería ha perdido su nota característica, que la constituían aquellas caravanas que se formaban en el Portal Nou (puerta que existía la subida del puente de San José), y en las que familias enteras, en galeras, carros y borricos se dirigían á Liria por carretera, haciendo un descanso en el Plá del Pou, donde se saboreaba el clásico «arrosar». En Liria, después de visitar á San Miguel en su célebre beaterio, los romeros comían la imprescindible paella, condimentada al aire libre en la falda del monte, y la mayoría de ellos regresaban á la ciudad, en la forma que marcharon, llevando colgados al cuello relicarios y medallas con la imagen del Santo Arcángel y la de Nuestra Señora de la Cueva Santa, á cuyo ermitorio se trasladaban muchas familias desde Liria.

Hoy, como decimos, la romería ha perdido todo su carácter de tal, pero los valencianos de pura sangre no dejan de visitar á San Miguel en este día y á comer la paella, pero van y vienen en ferrocarril (p.2) .

La masia havia de ser important en temps de romeria com a punt de parada obligatòria. Mig en vers, els romers cantaven:

Adiós, [sic] Sant Miquel de Lliria,
y les beates també,
que jo me'n vaig a Valencia,

y Deu sap quánt [*sic*] tornaré.
(Gimeno, 1915a, p.5).

Més dites i cançons sorgirien als viatges,
com aquesta que recull Josep Durán Martínez:

Pare, pare tartanero,
ja estem en lo Pla del Pou,
i tocarem el pandero
i almorzarem [*sic*] si Déu vol.
(Durán, 1995, como se citó en Domínguez, et al., 2010b, p.245)

Seria la romeria de Sant Miquel a la que el poeta Miguel Gimeno Puchades dedicà un emotiu relat, escrit en llengua vernacle i que hem actualitzat:

Antigament, s'estimava el dia de Sant Miquel, fer la romeria a Llúria en carros, burrets o a peu; i era de veure l'estrepit que hi havia en el camí reial des que el dia apuntava fins a les nous o les deu i l'ànsia que tots tenien de pujar a Sant Miquel, motiu de la romeria, per als hòmens d'aquells temps; no com ara, que per a molts, l'àngel és el de menys i, per això i altres coses, patim tants càstics de Déu. Però per al que vulga escoltar-la, l'anà d'uns els contaré. Són les dotze de la nit, nit de somni falaguer, tranquil·la, serena, hermosa! La lluna es troba en lo ple, banyant amb els seus rajos puríssims de l'horta el gentil verger. Entre bufaneres parres i frondosos bresquillers; alça el cap i airosa alcria blanca com la neu. A la porta està ja el carro preparat; tot està llest: els costers per a seure, la sàrria en els atifells, els pollastres, la paella, la bota de vi novell, puix no és cosa d'entretenir-se en Llúria comprant l'ormeig.

-Ja esteu tots a punt?- diu l'amo des de la porta

-Ja estem!- contesten des de dins

I en l'hora, uns cantant i altres rient, s'acomoden dalt del carro tota la família en pes i uns altres convidats que solen convidar-se ells. Total, el carro fins els topes, dotze entre grans y xiquets.

Com de costum, no s'obliden els coneguts instruments: les guitarres, les bandúrries, les postisses i els ferrets. Romp al punt la marxa el carro.

-A Llúria!- criden tots ells i enfilen la carretera desbordant joia i content, perquè van a veure l'Àngel que és son més dolç embaladiment. Allà quan el dia guaita per la mar el front rogenic, apleguen al Pla del Pou, meitat camí justet.

-Alto el carro!, I en l'hostal es mata el cuc; cadascú pren una pasta per a fer boca, un gotet d'aiguardent i un gotet d'aigua ben fresca per a remullar el gallet i a moure altra volta el carro i cantar a tota veu. Vinga música i gresca, vinga riulla i betlem! Però ja al lluny s'albira, banyat pel sol naixent, el santuari ansiadíssim que toca quasi el cel i, entones l'entusiasme es desborda en els romers. -Visca!- tots a una exclamen: Visca l'Àngel Sant Miquel!

Les vendes.... Benissanó... ja estan a prop. Uns estors més i en la ciutat edetana entren folls de goig tots ells. (Gimeno, 1915b, p.5).

Fig. 9: Situació aproximada de la desapareguda Masia de Pla del Pou en l'actualitat.

Nota: Adaptat d'Ortofoto de 2022o de la Comunitat Valenciana, CC BY 4.0 ©Institut Cartogràfic Valencià, Generalitat.

REFERÈNCIES

- Ardit, M. (1992). Burguesia urbana i patrimoni agrari. Les propietats rústiques de Salvador Oliag i Canet (1858-1865). *Revista de la Facultat de Geografia i Història*, (42), 1-11. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1025229>
- Castañeda, V. (1920). Relaciones geográficas, topográficas e históricas del reino de Valencia hechas en el siglo XVIII. A ruego de Don Tomás López. Provincia de Valencia. *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, (10, 11 y 12), 113. Imatges procedents dels fons de la Biblioteca Nacional d'Espanya. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=50881236-edc5-4289-8fbd-524cec325498>
- Correo Mercantil de España y sus Indias. (26 de marzo de 1795). Compras, Ventas, Censos y Arrendamientos: VALENCIA. *El Correo Mercantil de España y sus Indias*. p.8. Imatges procedents dels fons de la Biblioteca Nacional d'Espanya. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=dc1dbe4a-c4b3-41e9-9d5d-c24036393cf9>
- Domínguez, N., Fornieles, J. y Domínguez, J. (2010a). *Els pobles edetans parlen els uns dels altres*. p. 245. Institut d'Estudis Comarcals de Camp de Túria
- Domínguez, N., Fornieles, J. y Domínguez, J. (2010b). *Els pobles edetans parlen els uns dels altres*. p. 245. Institut d'Estudis Comarcals de Camp de Túria.
- Edetanus. (14 d'abril de 1933). Hallazgo artístico en Liria. Una cena del Señor, del siglo XVI. *Las Provincias: Diario gráfico*. p. 13. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya. CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000799546
- El Clamor Público. (13 de març de 1853). Correo de las Provincias. *El Clamor Público: Periódico político, literario é industrial*. p. 3 Imatges procedents dels fons de la Biblioteca Nacional d'Espanya. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=8cac60f7-f330-418c-bb56-19aedabd5805>
- El Liberal. (21 d'abril de 1890). Recuerdos de 1837: El Tigre del Maestrazgo. *El Liberal: Diario Democrático de Menorca*. p.1. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1001563109
- El Pueblo (6 de setembre de 1907). Noticias: El domingo próximo, 8 del actual... *El Pueblo: diario republicano de Valencia*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000661510
- F.G. (27 de juny de 1850). Correo de Provincias. *El Heraldo: Periódico político, religioso, literario é industrial*. (Edición de Madrid). p. 3. Biblioteca Nacional d'Espanya. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=f522d422-2d59-4286-acfb-ee85c230652d>
- Gimeno, M. (29 de setembre de 1915a). [Cançó popular] L'aná [sic] a Lliria. *Diario de Valencia*. p.5. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000669662
- Gimeno, M. (29 de setembre de 1915b). [Fragment Poema] L'aná [sic] a Lliria. *Diario de Valencia*. p.5. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000669662
- Instituto Geográfico y Estadístico. (1892 – 1895d). *Nomenclátor de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de poblaciones de España en 1º de enero de 1888. Paterna, Pla del Pou*. (Vol. VIII. p.1447). <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000199638&page=1>
- La Correspondencia de Valencia. (29 de setembre de 1914). Noticias Locales. *La Correspondencia de Valencia*. p 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya. CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000723083

- La Hoja del Lunes. (21 d'octubre de 1946). Asentamiento de ciento setenta familias del pueblo valenciano de Benagéber. *La Hoja del Lunes*. p. 2. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1007631013
- Lacarra, J., Sanchez, X. y Jarque, F. (1996). *Les observacions de Cabanilles dos cents anys després*. (Tomo 2, p. 142). Bancaixa.
- Las Provincias. (10 de maig de 1934). Noticias de la Región. De Liria: La estancia del Prelado. *Las Provincias: Diario Gráfico*. p. 7. Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Cultura y Deporte. Espanya: CC BY 4.0. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=2000798691
- López, T. (1788). *Mapa Geográfico del Reyno de Valencia* dividido en sus trece gobernaciones o partidos. [Sección del Plano]. 1:390.000. (Tomás López e Hijos, Ed.). Instituto Geográfico Nacional. <https://www.ign.es/web/catalogo-cartoteca/resources/html/028433.html>
- Madoz, P. (1845-1850g). Paterna: Ermita del Llano del pozo de la Virgen y Sto. Cristo. *En Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. (Tom XII, p. 718). Recuperat el 13 de setembre de 2022, de <https://bibliotecadigital.jcyl.es/es/consulta/registro.cmd?id=16877>
- Martínez, F. (16 d'octubre de 2017) La Venta del Plá del Pou. *Apuntes de Paterna. Blog visual*. <https://mnavarrohistoria.blogspot.com/search?q=pla+del+pou>
- Nomenclátor que comprende las poblaciones, grupos, edificios, viviendas, albergues, etc., de las cuarenta y nueve provincias de España: dispuesto por riguroso orden alfabético entre las provincias, partidos judiciales, ayuntamientos, y entidades de población. (1863-1871i). *Paterna, Plá del póu ó Llano del pozo*. (t. V. vol. 2. p. 984). Biblioteca Digital Hispánica. BNE. <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000167814&page=1>
- Sanchis y Sivera, J. (1922b). Paterna. *Nomenclátor Geográfico - Eclesiástico de los Pueblos de la Diócesis de Valencia con los nombre antiguos y modernos de los que existen o han existido, notas históricas, relación de castillos, poblaciones, objetos de arte notables, restos arqueológicos, festividades, cofradías, etc, etc*. (pp.334-335). Biblioteca Digital Hispánica. Biblioteca Nacional d'Espanya. [BNE]. <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000228572&page=1>
- Tell, A. (14 de desembre de 1857). Variedades: Leemos en un periódico de Valencia. *La Corona: Periódico Liberal*. p. 4. *Biblioteca Nacional d'Espanya*. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=c0d537be-018e-43f9-8c69-922189bd1a49>

LLISTA DE FIGURES

- Fig. 1: Apuntes de Paterna. (2017). Plano de la situación de la antigua Venta del Plá del Pou, parada obligatoria dels «Traginers» (Arrieros). [Plànol]. (F. Martínez, Ed.). *Apuntes de Paterna. Blog Visual*. <https://mnavarrohistoria.blogspot.com/search?q=pla+del+pou>
- Fig. 2: Centro Cartográfico y Fotográfico (1945a). Masia del Cacauero [Riba-roja de Túria] [Fotografia aèria]. 1:45.000. *Vol fotogramètric dels anys 1945-1947 Americà sèrie A. de la Península Ibèrica, Balears i Canàries*. Centre Cartogràfic i Fotogràfic (CECAF). Ejército del aire. Ministerio de Defensa. Recuperat el 23 de setembre de 2024.
- Fig. 3: *La masia del Pla del Pou es trobava, aproximadament, al lloc on es va construir la discoteca Arabesco, també desapareguda i de la qual es conserva una part de l'edifici com a recordatori* [Fotografia]. (2023). Arxiu del CEL.
- Fig. 4: Bordas, J. (1996). Francisco Roig, último dueño de la Venta del Pla del Pou, ya convertida en refugio de ganado [Fotografia]. (F. Martínez, Ed.). *Apuntes de Paterna. Blog Visual*. <https://mnavarrohistoria.blogspot.com/search?q=venta+del+pla+del+pou+>

Fig. 5: Cardona, V. (1962). Venta del Plá del Pou [Fotografia] [col·lecció de J. Ibañez]. (F. Martínez, Ed.). *Apuntes de Paterna. Blog Visual*. <https://mnavarrohistoria.blogspot.com/search?q=venta+del+pla+del+pou+>

Fig. 6: Roig, F. (2010). Venta del Pla del Pou [Plano según su dueño F. Roig]. (F. Martínez, Ed.). *Apuntes de Paterna. Blog Visual*. <https://mnavarrohistoria.blogspot.com/search?q=venta+del+pla+del+pou+>

Fig.7: Calbo, D. y de Castro, R. (1845). Ramón Cabrera. En Wikimedia Commons. Domini públic Recuperat el 12,de setembre de 2022 de <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cabrera-Calbo1.jpg> Usuari: Cornava.

Fig. 8: Rubio, V. i Córcoles, V. (2021). *Arbre Genealògic de la família Oliag* [Diagrama]. Arxiu del CEL

Fig. 9: Institut Cartogràfic Valencià. (2022o). Masia del Pla del Pou [39.55307, -0.48657] [San Antonio de Benageber] [Ortofoto]. 1:1000. *Ortofoto de 2022 de la Comunitat Valenciana en RGBI i 25 cm de resolució*. València: Generalitat. Recuperat de <https://visor.gva.es/visor/>